

Integraal Beheer Noordzee

in dit nummer:

URGENTIES VOOR DE NOORDZEE

VAN DE REDACTIE

CONFERENTIE EINDIGT MET CONCRETE

AFSPRAKEN VOOR ACTIES

‘CREATIVITEIT MOET OOK VAN GEBRUIKERS KOMEN’

‘NEDERLANDS ONDERZOEK WORDT ONVOLDOENDE BENUT’

INTERNATIONALE SAMENWERKING

MARITIEME RUIMTELIJKE ONTWIKKELING:

CENTRALE KADERS, REGIONAAL MAATWERK

IN HET KIELZOG VAN DARWIN

‘GOEDE TOEPASSING VAN DE ECOSYSTEEMBENADERING IS HET BELANGRIJKST’

BELEID VOOR AANWIJZING BESCHERMDE GEBIEDEN IS ADEQUAAT

REALISATIE VAN HET NATIONAAL WATERPLAN

‘OVERHEID MOET VERANTWOORDELIJKHEID UIT HANDEN DURVEN GEVEN’

‘POLITICI DOEN WAT ALS DE MAATSCHAPPIJ HET VRAAGT’

‘BEGIN PARTICIPATIEPROCES ALLEEN ALS JE HET ECHT SERIEUS NEEMT’

ECOLOGISCH VERANTWOORDE VISSERIJ

‘OVERLEG OVER DUURZAME VISSERIJ VERLOOPT IN GOEDE HARMONIE’

‘LIEVE ZEE, WIE IS HIER LEIDEND’

DUURZAME KUSTONTWIKKELING

‘NU IS HET MOMENT OM DOOR TE PAKKEN’

MOSSELKWEKERIJ ALS DUKSPORTATTRACTIE

ONTWIKKELING DUURZAME ENERGIE

‘WE ZIJN BLIJ DAT DE OVERHEID DE REGIE-FUNCTIE WEER HEEFT’

MULTIFUNCTIONEEL RUIMTEGEBRUIK IS ONVERMIJDELIJK

EÉN AFGESTEMD MONITORINGSPROGRAMMA

VOOR DE NOORDZEE

MEER AFSTEMMING, MEER SAMENWERKING IS HET DEVIES

‘DE POLITIEKE DRUK IS GROOT’

‘MET GOEDE GEGEVENS KUN JE MAATWERK LEVEREN VOOR DE NOORDZEE’

‘KENNIS IS GEEN LOSSTAAND FENOMEEN’

EEN GOEDE MILIEU TOESTAND EN DE ECOSYSTEEMBENADERING

INGREDIËNTEN VOOR EEN GOEDE MILIEU TOESTAND

CITATEN NOORDZEECONFERENTIE

‘BRENG DE BELEVING VAN DE ZEE DICHTER BIJ DE MENSEN’

KNOWSEAS GEEFT HANDEN EN VOETEN AAN ECOSYSTEEMBENADERING

‘JE KRIJGT HIER EEN COMPLETER BEELD’ VOLGENDE CONGRES

Het Interdepartementaal Directeurenoverleg Noordzee (IDON) is een samenwerkingsverband tussen de ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie, Economische Zaken, Financiën, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Verkeer en Waterstaat (VenW) en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM).

november 2009, nummer 10

Roeland Allewijn

Conferentie eindigt met concrete afspraken voor acties

‘De afgelopen jaren hebben we flinke stappen vooruit gezet wat betreft het meervoudig ruimtegebruik op de Noordzee en de samenwerking tussen kennisinstituten, maar we zijn er nog niet’, zei Roeland Allewijn, directeur van Rijkswaterstaat Waterdienst (RWS WD), aan het eind van de Noordzeeconferentie. Allewijn noemde de aandacht van Brussel voor de Noordzee een van de goede ontwikkelingen. ‘De Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) stelt een centraal kader dat regionaal kan worden uitgewerkt.’ Het laatste uur van de conferentie werd aangegrepen om concrete afspraken voor vervolgstappen te maken rond thema’s die als urgent voor de Noordzee zijn aangemerkt.

INTERNATIONALE SAMENWERKING

- RWS WD (Roeland Allewijn) en Rijkswaterstaat Noordzee (RWS NZ) (Kai Feldkamp) gaan met buurlanden in overleg over afstemmen monitoring.
- RWS NZ (Mariska Harte) organiseert nog dit jaar een internationale beheerdersconferentie met deelnemers uit de buurlanden.

REALISATIE VAN HET NATIONAAL WATERPLAN

- Stichting De Noordzee (SDN) (Esther Luijten), Havenbedrijf Rotterdam (Pim de Wit) en RWS NZ (Rob Schuitema en Dirk Kuit) ontwerpen een gedeelde visie rondom de implementatie van het Clean Shipping Concept.
- RWS WD (Roeland Allewijn) en RWS NZ (Leo de Vrees) schrijven een prijsvraag uit voor de beste business case meervoudig ruimtegebruik op zee.
- LNV Visserij (Wilbert Schermer Voest), Nationaal Programma Zee- en Kustonderzoek (NWO/ZKO) (Dick van der Kroef),

RWS NZ (Joris Geurts van Kessel) en gebruikers (onder andere Eric Arends van Pondera) gaan de uitdaging van de prijsvraag aan.

DUURZAME KUSTONTWIKKELING

- Stichting La Mer (Gerard van Berkel), SDN (Esther Luijten) en RWS NZ (Jorrit Reintjes) ontwerpen een plan om financiën uit de commerciële zandwinning aan te wenden voor gezamenlijke monitoringsactiviteiten.

EÉN AFGESTEMD MONITORINGSPROGRAMMA VOOR DE NOORDZEE

- RWS WD (Roeland Allewijn) trekt een informele Taskforce Monitoringsstrategie. Doel is om programma’s op elkaar af te stemmen. Deelnemers: RWS WD (Harm Oterdoo), RWS NZ (Leo de Vrees), Ministerie V&W, DG Water (V&W DGW) (Carien van Zwol), Ministerie LNV (Ton IJlstra), SDN (Esther Luijten), Deltares (Jan Aart van Twilert), Imares (John Schobben), NIOZ (Herman Ridderinkhof)
- Dick van der Kroef van de programma-raad van het NWO/ZKO wil graag de regie voeren over een proces om te komen tot een nationale onderzoeksprogrammering. Om te beginnen wil hij de verschillende onderzoeksprogramma’s naast elkaar leggen. RWS WD (Roeland Allewijn) belooft zich daar vanuit VenW voor in te zetten.

DE GOEDE MILIEU TOESTAND EN DE ECOSYSTEEMBENADERING

- RWS WD (Willem van der Lee) nodigt onderzoekers uit om in Lelystad te komen praten over een informatiehuis voor het zoute milieu, zoals er nu al is voor het zoete milieu.

Urgenties voor de Noordzee

Samen met stakeholders zijn zeven urgente thema’s voor de Noordzee gedefinieerd:

- Internationale samenwerking
- Realisatie van het Nationaal Waterplan
- Ecologisch verantwoorde visserij
- Duurzame kustontwikkeling
- Duurzame energieontwikkeling
- Eén afgestemd monitoringsprogramma voor de Noordzee
- De Goede Milieu Toestand en de ecosysteembenadering

De Noordzeeconferentie op 8 en 9 oktober ging over de aanpak van deze urgenties. Wie spelen daarbij een rol en welke samenwerking is gewenst? Kennis en onderzoek zijn nog niet goed ‘aangetaakt’ en kregen dus speciale aandacht.

Van de redactie

De conferentie *Grenzeloze Noordzee* op 8 en 9 oktober 2009 in het prachtige gebouw van het Scheepvaart en Transport College in Rotterdam, was een combinatie van de IDON-conferentie en de Noordzedagen. Het leek organisator Rijkswaterstaat Dienst Noordzee, die als beheerder van de Noordzee bij beide evenementen is betrokken, een goed idee er dit keer één gezamenlijke bijeenkomst van te maken. Op de conferentie is hard gewerkt, zijn netwerken verstevigd en zijn concrete afspraken gemaakt. Een Noordzeeconferentie om met plezier op terug te kijken. Dat doen we dan ook in deze speciale uitgave van de IDON-nieuwsbrief. We beginnen met de belangrijkste resultaten. Het verslag van de conferentie wordt verder afgewisseld met verhalen van deelnemers die als sleutelfiguren rond de verschillende urgente Noordzee-thema’s zijn te beschouwen.

‘Creativiteit moet ook van gebruikers komen’

Roel Feringa

‘Het komt nu aan op uitvoering van het Noordzeehoofdstuk uit het Nationaal Waterplan, op versterking van de internationale samenwerking en op extra aandacht voor de zuidelijke Noordzee.’ Zo vatte Roel Feringa, plaatsvervangend DG van DG Water, zijn bijdrage onder de titel ‘Verbinding op de Noordzee’ samen.

Het ministerie van Verkeer en Waterstaat is coördinerend ministerie voor Noordzeezaken. Feringa voerde dan ook als eerste het woord. Hij verving IDON voorzitter Renske Peters, die met de staatssecretaris in Vietnam op bezoek was. Als oud-voorzitter van het IDON kent Feringa de materie vanzelfsprekend door en door.

NOORDZEEBELEID STAAT OP PAPIER, NU DE UITWERKING

Feringa signaleerde dat de hoofdlijnen van het Nederlandse Noordzeebeleid goed op papier staan in het Noordzeehoofdstuk van het Nationale Waterplan en in de Beleidsnota Noordzee. Het komt nu aan op de uitwerking. Het beleid voor windturbineparken is aangepast nu het kabinet de winning van 6000 MW duurzame energie op zee in 2020 als doelstelling heeft vastgelegd. Tegelijkertijd zijn de Natura 2000-gebieden op de Noordzee aangemeld in Brussel, waaronder de Doggersbank en de Klaverbank. Een wetsvoorstel tot wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en faunawet ligt bij de Tweede Kamer. De wijziging houdt in dat de werkingssfeer van deze natuurwetten wordt uitgebreid tot de exclusieve economische zone (EEZ), het gebied dat grenst aan de territoriale zee en dat samenvalt met het Nederlandse deel van het continentaal plat. Zo kan ons land de N2000-gebieden in de Noordzee beschermen en verlies aan biodiversiteit tegengaan.

Het kabinet heeft het advies van de commissie-Veerman overgenomen om kustsuppleties te intensiveren. Dat

betekent onder andere dat de effecten daarvan zorgvuldig moeten worden gemonitord.

DE EU NADRUKKELIJK AANWEZIG

De tweede ontwikkeling waar Feringa op wees is dat de dominantie van de EU op de Noordzee toeneemt, nu het blauwboek maritiem beleid is opgesteld en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie wordt geïmplementeerd. Het gaat er nu om de begrippen ecosysteembenadering en Goede Milieu Toestand uit de KRM in te vullen. Dat kan niet zonder de internationale samenwerking te verbeteren. De ruimtelijke indeling op de Noordzee is een thema waarbij “Brussel” nadrukkelijk wil worden betrokken. Feringa: ‘Twee jaar geleden is het project “Ruimtelijk perspectief Noordzee” gestart als onderdeel van het proces om te komen tot het Nationaal Waterplan. Het is druk op de Noordzee, veel gebruikers dingen naar een plekje. We hebben alle stakeholders betrokken bij een intensief proces, onder andere via ateliers, om op veel fronten een gezamenlijk beeld te krijgen van het gebruik en met een goed resultaat. De adviezen die daaruit zijn voortgekomen, zijn in de beleidsstukken terug te vinden. Ik noem een paar hoofdpunten. Allereerst een evenwicht tussen ecologie en economie, wat een voorwaarde is voor duurzaam gebruik. Verder staan de windenergiegebieden en de natuurgebieden nu expliciet op de Noordzeekaart en komt er een aangepast afwegingskader voor gebruik, dat de criteria voor vergunningverlening bevat.

In een vervolgproject zoeken we naar geschikte gebieden voor windparken voor de Hollandse kust en de Wadden Noord. Begin volgend jaar komt daarover een ontwerpbesluit. Dat gaat de inspraak in en dan kunnen we in de zomer van 2010 die gebieden vaststellen.’

SPECIALE AANDACHT VOOR ZUIDELIJKE NOORDZEE

Dat is niet het enige wat staat te gebeuren. Feringa: ‘We moeten ook vaststellen hoe we de Natura 2000-gebieden willen beschermen en hoe we komen tot een ecologisch verantwoorde visserij. Bovendien vraagt de kustontwikkeling aandacht. Ook over de vormgeving van windturbineparken zijn er nog tal van vragen. Per slot van rekening hebben we daarmee nog niet erg veel ervaring.’ Op beheergebied vraagt de invulling van het afwegingskader aandacht en moet er iets gebeuren om samenhang te brengen in de talrijke monitoringsprogramma’s.

Wat de internationale samenwerking betreft, gaat de speciale belangstelling uit naar samenwerking rond de Zuidelijke Noordzee. Feringa: ‘Ook onze buurlanden willen meer met de Noordzee doen en daarom is afstemming broodnodig.’ Hij waarschuwde wel voor het ‘maar’ van de crisis. ‘Al die beleidspunten kosten geld. Misschien zullen we moeten temporiseren.’ Feringa eindigde met een oproep aan gebruikers om over hun eigen schaduw heen te stappen en alle creativiteit die ze hebben in te zetten voor een duurzame Noordzee.

‘Nederlands onderzoek wordt onvoldoende benut’

Onder de titel ‘Leer mij de Noordzee kennen’ behandelde Imares-directeur Martin Scholten in de plenaire sessie op donderdagochtend het onderwerp ‘De kenniswereld en de Noordzee’. Hij hield een pleidooi om het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek een steviger positie te geven in de Europese beleidsagenda.

Martin Scholten pleit voor betere positie van Nederlands wetenschappelijk onderzoek

Scholten opende zijn presentatie met een citaat van Euro-voorzitter José Manuel Barroso, die al in 2005 stelde: ‘*There is a particular need for an all-embracing maritime policy aimed at developing a thriving maritime economy and the full potential of sea-based activities in an environmentally sustainable manner.*’

Scholten: ‘De Europese commissie houdt zich nadrukkelijk bezig met het maritieme beleid. Dat gebeurt op basis van excellente kennis. Wetenschappelijk onderzoek moet het beleid legitimeren.’ De internationale positie van het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek kan volgens Scholten beter.

‘Het is van groot belang een goede positie te hebben om te kunnen meedoen aan de Europese beleidsvorming. Er wordt onvoldoende gebruikgemaakt van de kracht en kwaliteit van het Nederlandse onderzoek.’

GOED MAATWERK

In Nederland zijn beleid en onderzoek te veel gescheiden werelden, stelt Scholten. ‘Beheer en onderzoek liggen dicht bij elkaar. Op Europees niveau, vooral in grotere landen – ook Noordzeelanden als Duitsland, Engeland, Frankrijk en Noorwegen – wordt wetenschap veel meer ingezet om beleidsdoelen te reali-

seren. Maar ook om ervoor te zorgen dat het Europese beleid goed maatwerk is voor wat nationaal maatschappelijk gewenst is en wat ecologisch kan.’

MEER UITWISSELING

Behalve voor beter beleidsondersteunend onderzoek pleitte Scholten – en hij was niet de enige op deze Noordzeeconferentie – voor meer verbinding, meer onderlinge uitwisseling. Niet alleen in Nederland, maar ook in Europees verband.

Nederland heeft een naam hoog te houden op het gebied van internationale maritieme

samenwerking. Zo was ons land al in 1902 oprichter van ICES, *International Council for Exploration of the Sea*, waar nu twintig Noord-Atlantische landen lid van zijn.

Aan het slot van zijn betoog haalde Scholten nog een keer Barroso aan, die in mei van dit jaar tijdens de G8-top opmerkte: ‘*In Europe, Norway, France, Portugal and the Netherlands have gradually been applying integrated approaches.*’ Adel verplicht, maar als we onze positie veronachtzamen, hebben we straks geen invloed meer, luidde Scholtens boodschap.

Maritieme ruimtelijke ontwikkeling: centrale kaders, regionaal maatwerk

Haitze Siemers spreekt perfect Nederlands, hoewel hij Duitser is. Zijn bijdrage aan de plenaire sessie donderdagmiddag kwam tot stand in een vraag-en-antwoordspel met de zaal. Het ging over 'Ruimtelijke ordening in Europees maritiem beleid'. 'We moeten gemeenschappelijk begrippen ontwikkelen en in dialoog met alle betrokken partijen rollen verhelderen. Niet alleen in Europees verband, maar ook binnen lidstaten', zei Siemers, die in Brussel bij DG Mare werkt.

Haitze Siemers

'*Perspectief*' is het sleutelwoord voor het maritiem beleid van de Europese Commissie. Het Blauwboek maritiem beleid dat eind 2007 is aangenomen, gaat over onze verantwoordelijkheid voor zeeën en oceanen en wat we op Europees niveau kunnen doen. We hebben gekozen voor een alomvattende aanpak. In de beleidsnota staan geen sectorale hoofdstukken, maar één hoofdstuk Duurzame aanpak', vertelde Siemers, afdelingshoofd *Maritime Policy Task Force* van DG Mare.

GEÏNTEGREERDE AANPAK

Het belangrijkste is hoe mensen met de zee omgaan, vond Siemers. 'Hoe draagt de maritieme sector bij aan economische ontwikkeling? Dat moeten we in een zorgvuldig proces van consultatie van stakeholders en sectoren vaststellen. We moeten een manier vinden om geïntegreerd en coherent met het ecosysteem om te gaan. De belasting van het milieu neemt toe. Wat doen we om de concurrentie tussen de gebruikers te beheersen? En de concurrentie tussen ecologie en economie?' Hij

gaf aan wat Brussel in ieder geval al doet: 'We moedigen maritieme ruimtelijke ordening aan als een geschikt instrument, ook voor een gezamenlijke aanpak over de grenzen heen.' Hij riep bovendien in herinnering dat de Europese Commissie vorig jaar de *Mededeling Roadmap naar maatschappelijk verantwoord ondernemen* heeft aangenomen.

Een ander instrument is monitoring. Als je wilt weten hoe je tot duurzame visserij komt, moet je informatie hebben over de staat van het ecosysteem. Vanuit de zaal kwam de suggestie om ieder schip uit te rusten met een systeem dat gegevens verzamelt. Siemers: 'Dat gebeurt vaak al in het kader van onderzoeksprojecten, maar die staan los van elkaar. We werken aan een monitoringsysteem waarin alles wat op dit gebied al gebeurt wordt samengebracht: EMODNET. Daar is veel belangstelling voor. Vervolgens moeten we zorgen dat de gegevens ook beschikbaar komen.'

In de discussie die volgde, bleek dat Nederland een Nationale Databank Flora en Fauna heeft. De Ge-

vensautoriteit Natuur verzamelt al die data. Die zou je kunnen uitbreiden met informatie over het mariene ecosysteem en misschien zelfs met Europese gegevens.

Een andere suggestie betrof het voorbeeld van Noorwegen waar de visserijmonitoring is omgezet in ecosysteemmonitoring, waardoor de middelen veel beter worden besteed.

COMPLEXITEIT

In reactie op zijn vraag wat er moet gebeuren om het concept maritieme ruimtelijke ontwikkeling verder te brengen, wees de zaal op de complexiteit van wat zich op zee afspeelt. 'Dat vraagt om centrale kaders en regionaal maatwerk.' Siemers vond dat een interessante opmerking die hij samen met de voorbeelden van de Nationale Databank en de Noorse ecosysteemmonitoring mee naar Brussel nam.

Peter van der Geer

Huib de Vriend

voor kennisprojecten en voor gezamenlijk programmeren.

SYSTEEMKENNIS

'De onderzoekers die naar de Noordzee kijken, hebben één ding gemeen: ze willen zoveel mogelijk te weten komen en willen dat die verzamelde kennis wordt benut. Grenzen werken daarbij belemmerend. Systeemkennis van het Noordzeegebied is onontbeerlijk, zeker nu we te maken krijgen met een complexerende factor als de klimaatverandering. Ook de duurzame inrichting en het meervoudig gebruik vragen om kennis en innovatie. De effecten van maritieme activiteiten op het mariene ecosysteem moeten bekend zijn. Maar hoe stel je die vast en hoe beoordeel je ze en wat is je afwegingskader? Kennis biedt ook hier de oplossing.'

De Vriend besloot zijn presentatie met een krachtig: 'Grenzen open, aan het werk. De Noordzee heeft u nodig.'

STOP CONCURRENTIE OP DE POSTZEGEL

In de sessie 'Grenzen doorbreken met kennis' kreeg Scholten bijval van Huib de Vriend, directeur Kennis van Deltares. 'We moeten stoppen met de concurrentie op de postzegel, die Nederland is', hield De Vriend zijn gehoor voor in een pleidooi voor samenwerking en kruisbestuiving. Wat De Vriend betreft moeten we grenzen doorbreken tussen het juridische werkveld, de ecologie, het beheer en het functioneel gebruik. Door anders te werken, door veel meer interdisciplinair te opereren. Hij pleitte voor het vormen van kennisallianties, consortia

In het kielzog van Darwin

Een bijzonder intermezzo: rechtstreeks contact met de *Stad Amsterdam*. Op 1 september vertrok de klipper voor een reis rond de wereld, in het kielzog van Darwin. Aan boord zijn veel wetenschappers die allerlei gegevens over de zee verzamelen. Ze gebruiken onder meer een apparaat om plankton op te vissen. Er was een live verbinding tussen de zaal en de wetenschappers Bruno Gryseels en Tine Huyse op de *Stad Amsterdam*, die op dat moment richting Braziliaanse kust zeilde.

Meer informatie: www.beagle.vpro.nl

‘Goede toepassing van de ecosysteem-benadering is het belangrijkste’

‘EU-voorzitter Barroso vindt oceanen belangrijk. Dat is één van de triggers geweest om integraal maritiem EU-beleid op poten te zetten. Ruimtelijke ordening is daarbij een goed instrument, omdat het bijna alle aspecten verenigt’, zegt Hermien Busschbach, die in Brussel bij DG Mare werkt. Er is echter nog een lange weg te gaan, want lang niet alle landen implementeren de ecosysteembenadering. Wat betreft het thema ‘grenzeloze Noordzee’ zou Busschbach een mondiaal oceanenproces wensen, vergelijkbaar met het klimaatproces.

‘De oceanen zijn van niemand, dus iedereen kan er zijn gang gaan met alle gevolgen van dien. Daarom zou er een oceanenproces moeten komen, vergelijkbaar met het klimaatproces. Naast Europa kunnen ook de Verenigde Naties een belangrijke rol spelen in het opzetten van zo’n oceanenproces’, constateert Hermien Busschbach.

GEÏNTEGREERD MARITIEM BELEID

In Europees verband is inmiddels een begin gemaakt met grensoverschrijdend maritiem beleid. De Europese Commissie promoot de aanpak van de *Integrated Maritime Policy* (IMP). Overheden zijn opgeroepen het zeebeleid integraal te benaderen en consultatieronden te organiseren rond het Groenboek Europees Maritiem Beleid. ‘Het proces om samen te werken en af te stemmen, dat is belangrijk, daar gaat het om’, zegt Busschbach. Eenvoudig is het niet. ‘We hebben nog een lange weg te gaan, want in veel landen is het beleid nog erg verkokerd, of praten de visserijsector en natuur- en milieuorganisaties niet met elkaar. Het feit dat visserijbeleid een EU-competentie is, maakt het daarbij soms lastig om op nationaal niveau de visserijdimensie in het maritiem beleid te integreren.’

RUIMTELIJKE ORDENING OP ZEE

Een van de instrumenten om handen en voeten te geven aan het integraal beleid is *Maritime Spatial Planning (MSP)*, zeg maar ruimtelijke ordening op zee. De eigenlijke bevoegdheid op dat terrein ligt bij de lidstaten. Europa kan vooral een meerwaarde hebben als het gaat om de grensoverschrijdende samenwerking. ‘De strijd tegen vervuiling en aantasting van de biodiversiteit moet samen worden gevoerd, want dat houdt niet op bij juridische grenzen in de zee’, zegt Busschbach. Ze is als beleidsmedewerker van DG Mare nauw betrokken bij het MSP-proces en onderhoudt daarover contacten met zowel onderzoekers als beleidmakers.

AANDACHT VOOR ECOSYSTEEMBENADERING

Gevraagd naar wat ze het meest urgent vindt om de komende jaren aan te werken, noemt Busschbach een goede toepassing van de ecosysteembenadering, waarbij ecologische, economische en sociaal-maatschappelijke aspecten in evenwicht zijn. ‘Die ecosysteembenadering moeten we bij alle landen onder de aandacht brengen. Het beleid moet meehelpen om de doelstelling van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie – de Goede Milieu Toestand – te halen. Landen zullen daarop worden afgerekend. Dat zal natuurlijk ook consequenties hebben voor het Gemeenschappelijk Visserijbeleid dat straks wordt herzien. De bijdrage van de visserij aan de totale eco-

nomie is beperkt, maar sociaal-maatschappelijk is er wel degelijk een groot belang, vooral op het niveau van regio’s of kustgemeenschappen. Sociaal-maatschappelijke aspecten zijn ook belangrijk bij ruimtelijke ordeningszaken, zoals in de discussie over locaties van windturbineparken. Denk aan de Vlake van de Raan, waar (sport)visseren ook aanspraak op maken, of de kust voor Bergen aan Zee, waar de bewoners liever niet op windmolens uitkijken.’

BIODIVERSITEIT

‘Het tweede urgente thema vind ik de aantasting van de biodiversiteit’, gaat Busschbach verder. ‘Dat blijft een levensgroot probleem. De derde urgentie betreft de grensoverschrijdende samenwerking, waar ik het zonet al over had. Neem alweer die locaties van windturbineparken; wanneer je die als buurlanden samen bepaalt, is dat meestal efficiënter. De thema’s biodiversiteit en grensoverschrijdende samenwerking zijn overigens onderdelen van de ecosysteembenadering.’

EMODNET BUNDELT ONDERZOEKS-GEGEVENS

Tot slot wijst Busschbach op het belang van onderzoek. ‘Er gebeurt al veel aan dataverzameling en monitoring, maar men weet het vaak niet van elkaar. Ook zijn er lacunes in kennis. Het project EMODNET (*European Marine Observation and Data Network*) probeert al die informatie te bundelen en de gaten te vullen, in het belang van de implementatie van de *Integrated Maritime Policy*.

VOOR MEER INFORMATIE:

Hermien Busschbach

(Europese Commissie, Directoraat-Generaal voor Maritieme Zaken en Visserij)
Telefoon +32 2 299 20 27
hermina.busschbach@ec.europa.eu

Deelnemers sessie ‘Grenzeloze regels’:

‘Adequaat beleid voor aanwijzing beschermde gebieden’

‘Grenzeloze regels, bedrijvigheid en natuur in de Noordzee.’ Dat was de titel van de parallelle sessie op donderdagmiddag in een collegezaal met magnifiek uitzicht.

Harm Dotinga en Arie Trouwborst, docenten van de faculteit rechtsgeleerdheid van de Utrechtse universiteit gaven een college over de regelgeving op zee. Het werd gevolgd door een debat rond enkele vragen. Het beleid voor aanwijzing van beschermde gebieden is adequaat, vond een meerderheid van de deelnemers.

De regelgeving op zee is complex, er geldt immers zowel internationaal als Europees en nationaal recht. Nationaal recht moet in overeenstemming zijn met internationaal geldende regels. Die complexe

regelgeving maakt dat niet altijd even duidelijk is wat wel en niet mag op de Noordzee. Dat bleek ook uit de interactie met de zaal na de inleidingen. Rond drie thema’s werden vragen gesteld: beschermde gebieden, regulering van de zeevisserij en het voorzorgsbeginsel. De deelnemers konden reageren door een kaart op te steken; groen stond voor ‘mee eens’, rood voor ‘oneens’. ‘Is het huidige beleid voor aanwijzing van beschermde gebieden adequaat?’ luidde de eerste vraag. De meerderheid van de zaal vond van wel. Al klonk een nuancering: ‘We weten nog niet goed wat er in de

rest van de gebieden aan de hand is. We zijn er dus nog niet.’ Op een volgende vraag reageerde de zaal verdeeld: ‘Mag bodembe-roerende visserij nog in beschermde gebieden?’ Het bracht discussie. Moet je in een groot gebied alles verbieden, ook al is het niet noodzakelijk om de natuurwaarden te verbeteren, of moet je differentiatie in maatregelen aanbrengen? Dat

laatste is denkbaar. Als voorbeeld werd de Voordelta genoemd, waar drie gradaties zijn ingesteld.

DRAAGVLAK, AFSTEMMING, ONDERZOEK

Aan het slot van de sessie kwam het voorzorgsbeginsel aan bod. Bij de uitvoering van KRM moeten we zorgen voor draagvlak, klonk het waarschuwend, want de KRM

heeft gevolgen voor de gebruikers. Er is een goed communicatietraject nodig, een taak van de beleidsmakers. Verder is er internationaal afstemming nodig en moet er meer worden geïnvesteerd in onderzoek. Harde feiten, goed onderbouwd, zijn onontbeerlijk.

Boodschappen

Wat moet de komende twee jaren gebeuren in de domeinen beleid, beheer, gebruik en kennis wat betreft regelgeving op zee? De deelnemers gaven de volgende boodschappen af:

- Aan beleid: stem internationaal af; stem af tussen Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR), Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB) en KRM
- Aan beheer: zorg voor een ecologisch coherent netwerk van maatregelen; communi-

- ceer om draagvlak te creëren
- Aan gebruik: doe mee bij formuleren maatregelen; denk breed
- Aan kennis: creëer en geef inzicht in functioneren van het Noordzeesysteem

Peter van Rooy

‘Overheid moet verantwoordelijkheid uit handen durven geven’

Gebiedsontwikkeling is een samenspel van alle disciplines. Resultaatgericht omgaan met de complexe situatie in een gebied leidt tot betere plannen tegen minder kosten. Door participatie is de samenleving mentaal eigenaar van de ideeën en is het draagvlak groter. De overheid moet verantwoordelijkheid uit handen durven geven en stakeholders moeten haar durven accepteren. Als de overheid vervolgens als facilitator optreedt, komt daar een goed besluit uit. Dat is de overtuiging van Peter van Rooy, die als adviseur talrijke beleidsprocessen van dichtbij heeft meegemaakt.

‘In de wijk Roombeek in Enschede is door deze werkwijze negen jaar na de vuurwerkramp een topwijk verzezen. Waarom doen we het dan niet vaker zo?’, vroeg Van Rooy zich hardop af in zijn bijdrage aan de plenaire sessie op donderdagochtend. Een goed resultaat bereik je door bij alle projecten de drie p’s (people, planet, profit) evenwichtig “mee te nemen”. Van Rooy: ‘Wat de overheid veelal doet is compromissen sluiten: besluiten worden genomen op basis van consensus. Hierbij ga je uit van belangen en worden overeenkomsten gezocht. Dan krijg je niet automatisch het beste resultaat. Bij de werkwijze die ik voorsta, gaat het om *consent*. Dan bereik je overeenstemming op basis van de beste argumenten.’ Vanzelfsprekend zijn er enkele voorwaarden om tot een krachtig samenspel te kunnen komen. ‘Een beleidsrapport is een abstract kader. Er gebeurt pas echt wat als er een majeure urgentie is, als de wil er is en als een combinatie van middelen, instrumenten en vakmanschap kan worden ingezet’, aldus Van Rooy.

VERTROUWEN

In een gebiedsproces komen de hoofdrollen van initiator, facilitator en van realisator steeds terug. ‘De initiator is de groep die het initiatief neemt. Steeds vaker zijn dat particulieren. De realisator is degene die het plan uitvoert. Daartussenin heb je een facilitator nodig die weet hoe het proces werkt. Dat is de overheid die slim omgaat met stakeholders. Vertrouwen is in alle gevallen de kurk waarop het proces drijft, de wetenschap dat alle energie is gericht op een *gedeelde* opgave. Als er wantrouwen heerst, ontbreekt de energie’, benadrukte Van Rooy. Hij legde de link naar de Noordzee: ‘Ook op zee is de ruimtelijke kwaliteit een afspiegeling van de kwaliteit van de intermenselijke relaties.’

WAT VINDT DE OVERHEID NU EIGENLIJK?

Ton IJlstra, projectleider bij de LNV-directie Agroketens en Visserij, vulde de bijdrage van Peter van Rooy aan met een schets van drie dilemma’s die zich voordoen bij publieksparticipatie in beleidsprocessen.

EEN “KLEURLOZE” VERSUS EEN LOSLATENDE OVERHEID

IJlstra: ‘We zijn als overheid bijzonder correct. We leggen keuzes vast in beleid, maar zonder dat duidelijk is

wat we daar eigenlijk zelf van vinden. Neem het proces van het aanwijzen van beschermde gebieden op de Noordzee. Iedereen mag aan tafel meepraten. De overheid bemiddelt tussen natuurbeschermers en bedrijfsleven en houdt zich zelf op de vlakte. Op het eind neemt de minister een besluit. Het is wel begrijpelijk dat wij als ambtenaren in zo’n participatieproces terughoudend moeten zijn, maar het is wel lastig.’

MEER KENNIS VERSUS EENDUIDIGE KEUZES

‘Onderzoekers verwachten dat hun rapporten automatisch tot bepaalde keuzes leiden, en dat is niet zo’, lichtte IJlstra het tweede dilemma toe. ‘Maar als je met kwalitatief en kwantitatief goed onderbouwde onderzoeksresultaten komt, heeft de overheid weinig ruimte om aanbevelingen niet over te nemen.’

NATIONAAL VERSUS INTERNATIONAAL BELANG

Dit is een dilemma dat steeds vaker in beleidsprocessen meespeelt. IJlstra: ‘Op 1 augustus 2011 verwachten we

een ICES-rapport over het Nederlandse visserijbeleid in beschermde gebieden. We moeten dat naar Brussel sturen, inclusief de aanbevelingen en het verzoek aan Brussel om die over te nemen. Maar hoe houd je daar grip op? Bij die 25 EU-lidstaten zitten er ongetwijfeld die onmiddellijk nagaan wat dat betekent voor hun eigen land en hun eigen beschermingsregime. Daar hebben we geen grip op, en dan heb ik het nog niet eens over het Europese Parlement.’

EÉN GEZAMENLIJK MONITORINGPROGRAMMA

In de discussie die volgde na deze uiteenzetting, merkte IJlstra nog op dat er niet alleen behoefte is aan beleids-ondersteunend onderzoek (want een deel van het beleid faalt vanwege onvoldoende kennis), maar ook aan één gezamenlijk monitoringprogramma. ‘Neem de Klaverbank. Daar is één monitoringstation gevestigd, maar in het slibbige deel, terwijl het grindgedeelte nou juist is aangemerkt als beschermd gebied. Dus hoe krijg je dan relevante gegevens?’

‘Politici doen wat als de maatschappij het vraagt’

Kennisinstituten hebben vaak nog te weinig aansluiting bij het nieuwe Noordzeebeleid, vindt Titia Kalker, senior adviseur van RWS Noordzee. Ze roept de instellingen op die aansluiting snel te zoeken.

‘Op een eigentijdse manier werken aan ruimtelijke planning op zee’, zo omschrijft Titia Kalker waar ze als clusterleider Ruimte van de afdeling Planvorming en Advies van RWS Noordzee mee bezig is. ‘We hebben als Dienst Noordzee meegeholpen om het onderwerp ruimtelijke planning van de grond

te krijgen en te agenderen. En we zijn samen met de beleidsdepartementen opgetrokken bij het maken van het Noordzeehoofdstuk in het Nationaal Waterplan.’ Kalker vindt de verbinding tussen beleid, beheer en kennis enorm belangrijk: ‘Die staat centraal in een goede ruimtelijke planning.’

Ze is enthousiast over de manier waarop dat proces rond de Noordzee de afgelopen jaren is verlopen. ‘We hebben daar samen met stakeholders en diverse bureaus die kennis aanleverden hard aan gewerkt, en met succes.’

lees verder op pagina 6 >

“Het is belangrijk preciezer uit te zoeken hoe onze kustzone klimaatbestendig is te ontwikkelen”

Titia Kalker

RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

Ruimtelijke planning op zee is een relatief nieuw thema. Kalker: ‘Dat we hiermee aan de slag zijn gegaan, hield verband met windenergie. Tot bijna twee jaar geleden werden heren der vergunningen aangevraagd om windturbines te mogen bouwen op zee. Op een gegeven ogenblik waren er maar liefst 77 initiatieven, want er was veel vrijheid op dit punt. Dat leidde tot grote onzekerheid, ook bij andere sectoren, en tot hoge administratieve lasten. En dat allemaal terwijl vaststond dat hiervan maar drie of vier windmolenparken zouden worden gebouwd. Toen ontstond bij iedereen het gevoel dat ruimtelijke planning gewenst was. En als de samenleving zoiets vraagt, geven politici daaraan gehoor. Er kwam een proces op gang, waarbij is geïnventariseerd hoe windturbineparken zich verhouden tot scheepvaart en natuur en tot andere ontwikkelingen, zoals mijnbouw en zandwinning. In samenspraak zijn vijf varianten ontwikkeld, die vervolgens transparant zijn beoordeeld.’

PROCESGESTUURD NAAR OPLOSSINGEN ZOEKEN

Welke kennisinstituten bij het proces zijn betrokken, hing af van de kwesties die om een oplossing vroegen, zegt Kalker. ‘We hebben bij de vragen die tijdens het proces opkwamen gezocht naar deskundigen. Een belangrijk onderwerp was bijvoorbeeld windenergie versus scheepvaartveiligheid. Daarbij bleek dat de puur theoretische modellen niet altijd voldoende waren om de juiste antwoorden te geven. Op het punt van scheepvaartveiligheid werken we nu met simulaties op de brug van een schip. De windsector, de scheepvaart, beleidsmakers en beheerders samen. Echt interactief en vanuit de vragen uit het proces. Dat blijkt goed te werken en leidt bovendien vrijwel zeker tot het beste inhoudelijke resultaat.’

UITNODIGING

Kalker: ‘Maar voor de instituten die vandaag op de conferentie aan het woord zijn geweest, is deze manier van werken nog ver van hun bed.

Daarom roep ik de kenniswereld op om samen met ons na te denken over hoe zij met hun agenda en dagelijkse werk beter kunnen aansluiten bij onze processen. Omgekeerd kunnen wij wellicht veel van hen leren.’ Ze vertelt dat de overheid het initiatief zal nemen om de desbetreffende instituten uit te nodigen voor een gesprek over wat men aan elkaar kan hebben en om de band te versterken.

INTERNATIONALE AANPAK IS HET MEEST URGENT

Wat is volgens Kalker de top-3 van urgente zaken die moeten worden aangepakt? ‘Op 1 staat de internationale samenwerking. Ieder land maakt nu zijn eigen ruimtelijke plan voor de Noordzee met een eigen fasering. RWS Noordzee bekijkt nu met de buurlanden hoe we de knelpunten in de grensgebieden kunnen oplossen en tot synergie kunnen komen. Op de wat langere termijn moeten we als zuidelijke Noordzeelanden een gezamenlijke koers gaan varen, want de thema’s die spelen zijn grensoverschrijdend.’

Als tweede urgentie noemt Kalker de kustontwikkeling, duurzame energievoorziening en duurzame visserij. ‘Dit is nauw verbonden met wat ik onder 1 noemde, want ook dit kan het best in internationaal verband worden aangepakt.’

Op de derde plaats komt het concretiseren van het Nationaal Waterplan voor het beheer, bijvoorbeeld via actualisering van het Integraal Beheerplan Noordzee. Kalker: ‘De ruimte voor 6.000 MW windenergie is er nu. Het volgend kabinet stelt vast hoeveel geld ervoor komt. Dan gaan we kavels uitgeven en moeten de gebieden worden ingericht. Ook is het belangrijk preciezer uit te zoeken hoe onze kustzone klimaatbestendig is te ontwikkelen en wat we als beheerder nu al kunnen doen.’

VOOR MEER INFORMATIE:

Titia Kalker
(VenW, RWS Noordzee)
Telefoon 070-3366647
titia.kalker@rws.nl

Sessie Participatieprojecten uitgediept

‘Begin participatieproces alleen als je het serieus neemt’

Het onderwerp publieksparticipatie in beleidsprocessen dat ’s ochtends door Peter van Rooy en Ton IJlstra was aangekaart, kreeg ’s middags een vervolg in de sessie ‘Participatieprocessen uitgediept’. Van Rooy nam de gelegenheid te baat om veel te vertellen over zijn ervaringen met dergelijke processen. Als het goed gaat, wordt inspraak samenspraak.

‘We zouden zelf veel meer natuurorganisaties en vissers kunnen faciliteren, zodat de sector zich professioneel kan (laten) vertegenwoordigen en met één stem deelneemt in het participatieproces. Bovendien kunnen we dan beter inschatten wat de ruimte is in de onderhandelingen en alles eruit halen wat er inzit. Dan raken we misschien ook af van de contra-expertises en de patstellingen’, concludeerde een senior adviseur van de Dienst Noordzee nadat ze een uur lang voorbeelden had gehoord van geslaagde publieksparticipatie. ‘Alleen wanneer je het als overheid serieus neemt, moet je een participatieproces beginnen, anders niet’, waarschuwde Peter van Rooy. ‘Want de kern is dat belangen op waarde worden geschat en dat iedereen elkaars argumenten hoort en afweegt. De overheid moet de kaders aangeven en zorgen dat in zo’n proces de drie p’s: *people, planet, profit* tot hun

recht komen. Pas na een fatsoenlijk proces mag ze vervolgens knopen doorhakken.’

RUIMTE VOOR INBRENG

‘Het is belangrijk dat iedereen tevoren weet wat de ruimte is voor inbreng. De overheid moet faciliteren dat mensen binnen dat kader goede inbreng kunnen leveren en dat het tot een goed proces

kan komen. Inspraak wordt dan samenspraak’, merkte een deelnemer op.

Van Rooy vertelde hoe in Nijmegen de gebiedsontwikkeling Waalfront is aangepakt. Een verouderd industriegebied verandert daar in een aantrekkelijke uitbreiding van het Nijmeegse stadscentrum naar de rivier. De planvorming is snel gegaan met veel draagvlak onder de bevolking en de lokale politiek. Het geheim is dat er veel is geïnvesteerd in participatie en een goed interactief planproces. Vijftien keer zijn bewoners, beleidsmakers, ontwikkelaars en procesbegeleiders een middag en een avond bij elkaar geweest om plannen te bedenken, te verwerpen, te bespreken en uit te werken. De bewoners die aan het proces meededen, hebben het ontwerpplan zelf aan de gemeenteraad gepresenteerd. Onder luid applaus is het bestemmingsplan ten slotte aangenomen.

Boodschap

Wat moet de komende twee jaren gebeuren in de domeinen beleid, beheer, gebruik en kennis wat betreft participatie? De deelnemers gaven de volgende boodschappen af:

- Aan beleid: geef verantwoordelijkheid en faciliteer het nemen van die verantwoordelijkheid voor belangenpartijen, regisseer de balans hierin.
- Aan beheer: geef ruimte aan gebruik en wees transparant, vertaal beheer en gebruik door naar beleid.
- Aan gebruik: sta open voor synergie en ideeën. Wees actief en stel je professioneel op in het participatieproces.
- Aan kennis: wees transparant. Deel gegevens en kennis tijdens het participatieproces.

‘Overleg over duurzame visserij verloopt in goede harmonie’

Voor de ecologische verantwoorde visserij staan een paar urgente zaken op de agenda. In 2010 worden maatregelen vastgesteld voor de bescherming van twee kustgebieden. Bovendien is dan het Fimpas-project in volle gang: wetenschappelijk onderzoek naar visserij, visserij-intensiteit en de ecologische gevolgen ervan. Ton IJlstra, projectleider bij LNV, vindt dat de visserij en de natuurorganisaties zich positief opstellen.

Ton IJlstra

‘In het eerste kwartaal van 2010 moet het onderzoek in de kustzone, de passende beoordelingen voor de visserij, klaar zijn’, zegt IJlstra. Hij is projectleider bij de Directie Agroketens en Visserij van het ministerie. ‘Begin volgend jaar moeten ook de aanwijzingsbesluiten rond zijn, de juridische instrumenten die we nodig hebben om de gebieden te gaan beschermen. De derde urgentie is de set van maatregelen in de kustgebieden die voor het tweede kwartaal 2010 staan gepland. Het betreft twee beschermde gebieden, de Vlake van de Raan en de Noordzeekustzone 2.’

FIMPAS-PROJECT

Een ander belangrijk punt voor de visserijsector en LNV is het Fimpas-project, dat eind september van start is gegaan. Fimpas staat voor *Fisheries Measures in Protected Areas*.

IJlstra: ‘Het is een internationaal wetenschappelijk onderzoeksproject naar visserij, visserij-intensiteit en de ecologische gevolgen ervan. Het doel is te komen tot beheermaatregelen voor visserij in beschermde gebieden. Dat Fimpas-project wordt volgens schema afgehandeld. Dat betekent: februari 2010 een eerste workshop over informatie-vergaring; juni 2010: tweede workshop over de conflictanalyse visserij-natuur; en in januari 2011 de finale workshop over het bedenken van de beheermaatregelen in de gebieden van de EEZ. Ik noem Fimpas niet als urgentie, omdat het al is gestart, maar het is wel belangrijk dat het project volgens schema verloopt.’

Fimpas is een internationaal project. ICES (*International Council for the Explo-*

ration of the Sea) voert het uit. Hierin zijn mariene biologen uit alle Noordzeelanden vertegenwoordigd. Alle workshops zullen ook toegankelijk zijn voor vertegenwoordigers van natuurorganisaties en van het visserijbedrijfsleven. ‘Iedereen die iets kan toevoegen is welkom’, aldus IJlstra. ‘Fimpas loopt tot augustus 2011, dan moet het advies klaar zijn.’

REGIEGROEP VISSERIJMAATREGELEN

Bij het onderwerp visserij zijn meer partijen betrokken dan alleen de sector en het ministerie. IJlstra: ‘We proberen de verbinding te zoeken, door het visserijbedrijfsleven, de natuurbeschermingsorganisaties, de wetenschap en vertegenwoordigers van de departementen aan één tafel te krijgen. Dat gebeurt regulier, onder mijn leiding, in het kader van de regiegroep visserijmaatregelen. We informeren de deelnemende partijen over bijvoorbeeld nog uit te voeren onderzoek en bespreken concepten van rapporten of adviezen. Wij als overheid nemen op ons om te investeren in de relaties, zodat we samen op een robuuste manier dat proces ingaan. Het overleg verloopt in goede harmonie.’

CONVENANT

‘De natuurorganisaties en het visserijbedrijfsleven hebben in juni 2008 een convenant gesloten en daarin hebben ze afspraken gemaakt over de verduurzaming van de visserij en ook over de instelling van beschermde gebieden op de Noordzee. De minister van LNV heeft het ook ondertekend. Wij bouwen in de regiegroep voort op dat

maatschappelijk convenant. Ik vind dat zowel de visserij als de natuurorganisaties zich bijzonder coöperatief opstellen. Dat compliment wil ik die organisaties graag geven. Ze hebben veel begrip voor elkaars positie, zonder dat het leidt tot onduidelijkheid over de opvattingen van beide partijen. De vissers zijn niet vóór de beschermde gebieden, terwijl de natuurorganisaties dat wel zijn, maar het geeft (nog) geen botsingen. Ik denk dat het spannend wordt op het moment dat we ons over de maatregelen buigen, want dan worden de consequenties veel duidelijker.’

NETWERKKARAKTER

Gevraagd naar zijn indruk van de conferentie, antwoordt IJlstra: ‘Het is jammer dat de vertegenwoordigers van de visserijsector ontbreken. Er is hier veel belangstelling voor de visserij en hun inbreng en kennis – en soms ook hun tegenwoord! - worden echt gemist. Het is belangrijk elkaar hier te zien. Misschien is het netwerkkarakter van deze twee dagen wel belangrijker dan wat er op een podium wordt gezegd. Je hoort van elkaar, je hebt inspirerende discussies. Soms zijn er maar kleine dingen nodig om iets groots tot stand te brengen.’

VOOR MEER INFORMATIE:

Ton IJlstra

(LNV, Directie Agroketens en Visserij)
Telefoon 070 378 56 20

a.h.ijlstra@minlnv.nl

Voor de twitteraars: [@ton_ijlstra](https://twitter.com/ton_ijlstra)

Lieve zee, wie is hier leidend?

De laatste spreekbeurt donderdag was nog niet afgelopen, toen een vertegenwoordigster van de Stichting Eb en Vloed Poëtisering de zaal binnenfietste. ‘Wij staan voor de magie van de Noordzee’, deelde ze mee. ‘De Noordzee beroert ons hart, al vijftig jaar lang.’ De EVP was op de conferentie om van de conferentie-deelnemers input te verzamelen voor de sprekende flessenpost. ‘Waar loopt uw hart van over? U kunt het kwijt in de flessenpost, die vannacht om 12 uur de zee ingaat.’ Natuurlijk declameerde ze deze flessenpost uiteindelijk in een gedicht.

Lieve zee, wie is hier leidend?

*Pure liefde, lust
ik stroom in u levend
noord en zuid
en handen af.*

*De zeemeermin wenkt tot kalmte,
de zeehond blaast ongestoord in de wind
Ik wil je een cadeau geven en luister naar je;
een panorama zonder obstakels
om eeuwig en eeuwig in te verzinken.*

Lieve zee, wie is hier leidend?

*Ik zie windmolenparken,
en hoop voor vissers op genoeg vis.
helder en rendabel en afvalvrij.
En wil alsjeblieft niet zo hard stijgen, zee.*

*Een goed huwelijk zonder ruzie.
Samenwerken en hand in hand, duurzaam
en schoon.*

De golf rolt altijd gelijk en nooit het zelfde.

Zeepkistsessie

Mosselkwekerij als duiksportattractie

Tussen alle abstracte onderwerpen als “verbinden” en “bruggen bouwen” kwamen op de conferentie ook concrete projecten voor het voetlicht. Zoals in de zeepkistsessie op vrijdag, waar Wouter Lengkeek van Bureau Waardenburg uitleg gaf over het Deltamossel-project, een buitengaats schelpdiepkwekerij.

Het ontwerp bestaat uit een onderwaterterrein van een halve hectare, 100 x 50 meter, waarin zware palen komen te staan. Deze zijn voorzien van twee grote korven waar schelpdieren kunnen groeien. Het moet een robuust geheel worden, bestand tegen de ruige zeeomstandigheden. Het plan voorziet in meervoudig ruimtegebruik, want de kwekerij krijgt ook voorzieningen voor de duiksport.

KILO'S PER VIERKANTE METER

Lengkeek ontwierp het plan samen met Joop Koning van Stichting De Noordzee, Martin de Haan van BVZ ingenieurs en Martijn Waardenburg van het gelijknamige bureau, nadat ze een onderzoeksprogramma hadden uitgevoerd naar structuren op de Noordzee die tot het wateroppervlak reiken. ‘We zagen enorme hoeveelheden mosselen groeien, binnen een jaar na plaatsing van de bouwwerken, echt kilo's per vierkante meter. Vandaar dat wij begonnen na te denken over submaricultuur. Maar dat is niet het enige. We zagen nog een kans voor recreatie, want behalve mosselen kwamen er ook veel andere dieren. Die diverse leefgemeenschap is aantrekkelijk voor sportduikers.’

DELTA WATER AWARD

Volgens de bedenkers kan het Deltamosselproject een oplossing bieden voor de problematiek rond de mosselvisserij. Door de strenger wordende regels wordt het vissen naar mosselzaad in de Waddenzee steeds moeilijker. Lengkeek c.s. stuurde het plan in voor de Delta Water Award, een wedstrijd op initiatief van de provincie Zeeland, gericht op ideeën voor een duurzame en veilige delta. Inmiddels is het plan doorgedrongen tot de finaleronde. In november wordt de winnaar bekend gemaakt.

Wouter Lengkeek licht zijn plan toe

‘Nu is het moment om door te pakken’

Marc Sieval

‘Dit is dé conferentie waar het beleid kan aangeven welke kennis over de Noordzee nodig is en waar belangengroepen presenteren wat zij belangrijk vinden’, zegt Marc Sieval. Als hoofd Planvorming en Advies van Rijkswaterstaat Noordzee is hij nauw bij het thema van de conferentie betrokken. Hij denkt dat er op dit moment veel kan, en wil graag iedereen inspireren om die kansen te grijpen.

De beheerders van de Noordzee zijn bezig het Noordzeehoofdstuk uit het Nationaal Waterplan om te zetten in kaders voor beheer en uitvoering. Dat is wat volgens Marc Sieval het meest urgent is. Maar er is toch al een Integraal Beheerplan Noordzee 2015 (IBN) dat kaders aangeeft? Sieval: ‘Van het IBN moet een update komen. Het Nationaal Waterplan gaat in sommige opzichten wezenlijk verder. Ruimte geven voor windenergie zit bijvoorbeeld niet in het IBN en zeker niet de manier waarop we dat gaan aanpakken.’

NEDERLAND LOOPT VOOROP

Ook bij Sieval scoort internationale samenwerking hoog. ‘In de grensgebieden op zee moeten we meer samenwerking zoeken. Neem de Westerschelde buitengaats. Zeker nu zowel Nederland als België plannen maakt voor windturbineparken op zee is afstemming nodig, bijvoorbeeld over hoe om te gaan met afstanden tussen windparken en scheepvaartroutes. Denk ook aan het beheer van natuurgebieden op zee: het Nederlandse natuurgebied stopt niet bij de grenslijn op de kaart. Gelukkig stimuleert Europa die samenwerking ook.’

Sieval merkt op dat het kabinetsplan voor het winnen van 6000 MW aan windenergie de trigger is geweest om dit onderwerp aan te kaarten. ‘Voor het inpassen van

windturbineparken – met alle bijbehorende internationale aspecten – volgen we een ontwikkelingsgerichte aanpak, waarover we als overheid de regie voeren, precies zoals op de vorige IDON-conferentie door stakeholders is gevraagd. Stakeholders (en dus ook beheerders) moeten hiervoor over de grenzen heen kijken. Ik durf te stellen dat Nederland in het organiseren van die interactie voorop loopt.’

EÉN AFGESTEMD MONITORINGSPROGRAMMA VOOR DE NOORDZEE

Het aanpakken van de versnipperde monitoring staat als nummer 3 op de urgentielijst van Sieval. ‘De monitoring is nu veelal gericht op systeemkennis, maar de overheid zet ook in op projectkennis, en daartussen zit een gat. Daarnaast zijn de monitoringsvragen vanuit departementen als VenW en LNV nu nog apart geprogrammeerd. Daardoor zijn vragen soms dubbelop en worden andere vragen juist niet gesteld.’ Sieval wijst erop dat nu de kans bestaat om de koppeling te leggen tussen duurzame ontwikkeling en onderzoek en om dat generiek op te pakken via een afgestemd monitoringsprogramma.

DOORPAKKEN

Hij weet zeker dat het moment om door te pakken met het Noordzeebeleid is aangebroken. ‘Dank-

zij het Nationaal Waterplan is de ruimte gecreëerd voor een gebiedsgerichte ontwikkelingsaanpak op de Noordzee. De onderzoekswereld moet de kans grijpen om nog meer verbinding te leggen met het beleid. Gebruikers en belanghebbenden hebben de kans om nieuwe ideeën aan te dragen en de overheid scherp te houden op de mogelijkheden van adaptief beheer. Maar er moet wel een partij zijn die het gaat trekken en die de anderen stimuleert en enthousiasme uitstraalt.’ Sieval kijkt daarbij naar de politiek en naar bestuurders. ‘Zij moeten richting geven aan het proces en ruimte creëren voor een evenwichtige inbreng.’ Ook bij het bedrijfsleven zijn voortrekkers nodig die de kansen zien. ‘De overheid moet hen over de streep trekken.’

INSPIRATOR

Wat gaat Sieval op korte termijn zelf doen aan de urgente zaken die hij signaleert? ‘Ik ga er samen met mijn medewerkers voor zorgen dat er heldere uitvoeringskaders komen als we de slag maken om het IBN te actualiseren. Ik zal ze enthousiasmeren en inspireren om dat te doen via een ontwikkelingsgerichte aanpak. We zoeken ook actief naar internationale samenwerking, onder andere via bilaterale contacten en de organisatie van een internationale beheerdersconferentie. Verder zijn we bezig met het optimaliseren van de meetnetten. Gelukkig zijn er ook andere organisaties die ook op dit gebied kansen zien.’

VOOR MEER INFORMATIE:

Marc Sieval

(RWS, Dienst Noordzee)
Telefoon 070 3366824
marc.sieval@rws.nl

‘We zijn blij dat de overheid de regiefunctie weer heeft’

Duurzame energieopwekking is prioriteit voor de Noordzee, maar de totstandkoming van het Nationaal Waterplan (NWP) en de internationale samenwerking zijn ook urgent. Met het NWP neemt de overheid de regie over de Noordzee in handen, en dat is een goede ontwikkeling, vindt Johan Dekkers, projectmanager bij Nuon.

Dekkers is bij Nuon verantwoordelijk voor de ontwikkeling van windparken op zee. Hij is projectmanager van het nieuwe windpark Beaufort, dat ongeveer 25 kilometer uit de kust van Katwijk moet komen. Dekkers: ‘Wij zijn als windenergiesector een nieuwkomer op de Noordzee en het helpt dat de overheid dit faciliteert. Er zijn nu twee kleinere windparken en er moeten nog heel wat komen, willen we de doelstelling van de overheid – 6000 megawatt in 2020 – halen. Met het NWP neemt de overheid de regie in handen, dat vind ik belangrijk.’

REGIE OP HOOFDLIJNEN

De overheid heeft de regie op de Noordzee een tijd aan de markt overgelaten, schetst Dekkers de recente geschiedenis. ‘Maar intussen is bijna iedereen het erover eens dat dit niet werkt. We zijn daarom blij dat de overheid nu zelf weer die regiefunctie heeft en aan ruimtelijke planning op de Noordzee doet. Wat ons betreft moet het wel regie op hoofdlijnen zijn. Als je in hoofdlijnen de gebieden afbakt, kunnen de sectoren onderling binnen die gebieden wel tot maatwerk komen. Uiteraard dient de overheid bij conflicten wel een knoop door te hakken. Daarnaast vragen we flexibiliteit van de overheid in de vergunningverlening. De techniek en inzichten bij wind op zee veranderen snel. Iets wat je vandaag aanvraagt kan over een paar jaar verouderd of uit de markt zijn. Deze dynamiek vergt ruimte binnen de (aanvraag voor) vergunningen.’

INTERNATIONALE AFSTEMMING

Het ontbreekt nog wel eens aan internationale afstemming, vindt Dekkers. ‘België heeft een zone voor windenergie aangewezen, dicht tegen ons zeegebied aan. Ik

heb niet de indruk dat daarover afstemming heeft plaatsgevonden tussen België en Nederland. Uiteindelijk moeten we toch toe naar een beleid dat Europees wordt gedragen; het houdt niet op bij de grenzen van een land.’

STOPCONTACTEN OP ZEE

Een belangrijk punt bij windenergie op zee is: waar breng je de stroom aan land om aan te sluiten op het Nederlandse hoogspanningsnetwerk? Bij de keuze van locaties voor windmolenparken moet daar rekening mee worden gehouden. Dekkers: ‘Het NWP heeft aan dit onderwerp een paragraaf gewijd; er komen “stopcontacten op zee”. Zie het als grote stekkerdozen waar je meerdere windparken op kunt inpluggen. Vanaf zo’n stekkerdoos loopt één kabel naar de kust en dat betekent dat je niet alle parken afzonderlijk hoeft te bekabelen. Dat scheelt problemen, want er liggen namelijk al gigantisch veel leidingen en kabels op de Noordzee. Tennet (beheerder van het landelijke hoogspanningsnet – red.) doet een studie naar de juiste locaties voor deze stopcontacten. Als die stopcontacten er zijn, kan het een stimulering van windenergie betekenen. De kabel die tot het stopcontact loopt, wordt dan onderdeel van het nationale hoogspanningsnet en wordt dus gefinancierd door de Nederlandse overheid.’

In het NWP zijn vier gebieden aangewezen, althans twee liggen vast en twee zijn in onderzoek. Binnen deze gebieden kunnen de stopcontacten komen te liggen. In feite vindt zo concentratie van windparken op zee plaats.

VERGUNNINGVERLENING

Dekkers kijkt uit naar een nieuw stelsel voor vergunningverlening. ‘Nu is het zo dat je eerst een vergunning moet aanvragen als je een windpark op zee wilt ontwikkelen. Je bent jaren bezig die vergunning te krijgen en investeert ondertussen kapitalen in bodemonderzoek en milieueffectrapportages. Die vergunning is de entreekaart om mee te kunnen dingen naar subsidie. Krijg je die niet, dan is het werk voor niets geweest, want zonder subsidie is het op dit moment niet rendabel om een windpark op zee te bouwen.’ De overheid is een nieuw concessiestelsel aan het ontwikkelen. Het idee is dat zij een gebied aanwijst voor windenergie en dat je daar als marktpartijen op kunt inschrijven. ‘Wie de tender wint, krijgt dan én de benodigde subsidie én

Johan Dekkers

het recht een vergunning aan te vragen. Op deze manier kun je goed langjarige planningen maken. Het bedrijfsleven zit te wachten op die zekerheid en duidelijkheid.’

MONITORINGSPROGRAMMA

Nuon exploiteert samen met Shell het windpark voor de kust van Egmond aan zee (Offshore Windpark Egmond aan zee, ook wel OWEZ genoemd). Een demonstratieproject met 36 turbines van 3 megawatt. Dat levert energie op voor alle huishoudens in een stad ter grootte van Eindhoven.

Dekkers: ‘Er is een uitgebreid monitoring- en evaluatieprogramma aan gekoppeld waarin zowel technische als ecologische monitoring plaatsvindt. Deze monitoring is al gestart voor de bouw van het wind-

park en loopt nog steeds. De eerste resultaten zijn positief; er lijken geen ecologische rampen te gebeuren. Integendeel, er zit meer vis in het park, die weer andere dieren als bruinvissen en zeehonden aantrekt. We bestuderen ook het gedrag van vogels en het blijkt dat de meeste soorten om het park heen vliegen. De aanvaringskans is lager dan ingeschat in het milieueffectrapport.

Het is een behoorlijk uitgebreid onderzoeksprogramma, waaraan alle grote onderzoeksinstituten meewerken. Die kennis die daar wordt opgedaan, moeten we benutten voor nieuwe parken. Daar pleiten we voor.’

VOOR MEER INFORMATIE:

Johan Dekkers (Nuon)

j.dekkers@weom.nl

Sessie Samen op de Noordzee

Multifunctioneel ruimtegebruik is onvermijdelijk

Een van de belangrijkste onderwerpen die spelen op de Noordzee is het multifunctionele ruimtegebruik. Eric Arends van Pondera Consult leidde namens de Nederlandse Wind Energie Associatie (NWEA) een workshop over dit thema, met als titel *Samen op de Noordzee*. De voornaamste conclusies: niet alle functiecombinaties zijn mogelijk, maar er zijn voldoende kansen; het probleem van het onderwatergeluid hoeft geen belemmering te zijn voor de bouw van windturbineparken; en een pilot moet uitwijzen of de combinatie van windparken en aquacultuur op de Noordzee een optie is.

Het beleid voor de Noordzee houdt in dat economische activiteiten een duurzaam karakter moeten hebben en moeten passen in de ecosysteembenadering. Die economische activiteiten zijn voortdurend in beweging. Sergej van de Bilt van Pondera Consult herinnerde eraan dat het Nederlands Continentaal Plat 58.000 vierkante kilometer telt. Alleen voor militaire doeleinden en kabels en leidingen zal het ruimtebeslag volgens Van de Bilt de komende jaren gelijk blijven. Hij voorzag een afname van het ruimtebeslag voor olie- en gaswinning en visserij. Scheepvaart, windenergie, zandwinning, recreatie en toerisme en nieuwe functies zoals aquacultuur en energie-eilanden daarentegen zullen meer ruimte vragen. Omdat het NCP nu eenmaal zo groot is als het is, zit er niets anders op dan de bestaande ruimte efficiënter en meervoudig te benutten. Niet alle functies kunnen samengaan, waarschuwde Van de Bilt. Functiecombinaties moeten aan een paar voorwaarden voldoen. Ze moeten economisch rendabel zijn, bestuurlijk-juridisch mogelijk zijn en technisch haalbaar zijn. Hij zag kansen voor de combinaties windenergie en gaswinning, natuur in militaire terreinen, aquacultuur en olie- en gaswinning, en windenergie en aquacultuur.

EFFECTEN ONDERWATERGELUID ZIJN KLEIN

Floor Heinis, marien ecooloog, belichtte de effecten van windturbineparken op de natuur, met name op zeezoogdieren en vissen. Ze onderscheidde twee perioden waar-

in zich effecten kunnen voordoen: tijdens de aanleg van de parken en daarna. De meeste effecten doen zich voor als de windmolens worden gebouwd. Vooral het heien van palen leidt volgens Heinis tot 'heel veel onderwatergeluid'. In de modelstudie die ze aanhaalde zijn de effecten berekend van het heien van één paal. De studie is verricht door Seamarco, het bureau van Ron Kastelein, een Nederlandse deskundige op het gebied van onderwatergeluid. De berekeningen zijn gedaan aan de hand van worst case scenario's. De effecten op vissen en vislarven en daarmee op het beschikbare voedsel voor visetende vogels en zeezoogdieren lijken verwaarloosbaar. Op het gedrag van bruinvissen en zeehonden kan het heien wél effect hebben. Deze effecten blijven echter klein en zijn niet significant mits er niet meer dan één enkel windpark tegelijk wordt aangelegd, de bouw hooguit twee seizoenen van zes maanden duurt en er maximaal twee keer drie uur wordt geheid in drie dagen tijd. In het slechtste geval mijden de dieren het gebied binnen een straal van 80 km van de bouwlocatie. Maar er is nog genoeg foerageergebied én foerageertijd in de Nederlandse kustwateren over, dus dit zal geen gevolgen hebben voor de omvang van de populaties.

TREK VAN ZWANGERE ZEEHONDEN WAARBORGEN

Hoe zit het dan met de uitwisseling van zeehonden in het waddengebied en de Zuidwestelijke Delta? Zwangere vrouwtjes uit de Delta trekken gewoonlijk naar de Waddenzee om daar te baren. Zullen de werkzaamheden aan de windturbineparken geen barrière zijn voor die trek? Nee, door niet te heien in de periode dat zwangere vrouwtjes naar het noorden trekken, is die uitwisseling gewaarborgd. Het kan wel zijn dat de populatie in de Delta tijdelijk een dip vertoont doordat zich daar minder zwerfdieren melden, maar de totale omvang van de zeehondenpopulaties in Nederland wordt niet beïnvloed. 'Dus uiteindelijk is er ook geen negatief effect onder deze afgesproken voorwaarden', aldus Heinis. Haar conclusie: natuur en windenergie zijn te combineren.

LOCATIES WINDPARKEN NIET LOGISCH

De laatste lezing in het drieluik was van Theo Reijs, van TNO. Hij sprak over meervoudig gebruik op zee en aquacultuur. De zoekgebieden voor windturbineparken bevinden zich buiten de 12-mijlszone: 65 km buiten IJmuiden en 30 km boven Schiermonnikoog. 'Vanuit energieoogpunt zijn dat geen logische locaties. Door de verre afstand zijn de transportkosten hoog. Daarom

zijn voor de kust haveneilanden nodig ten behoeve van de windturbineparken', vond Reijs. Die eilanden zouden volgens hem mooi te combineren zijn met aquacultuur.

CRITERIA VOOR AQUACULTUUR

Wanneer is aquacultuur mogelijk? Aan welke criteria moet worden voldaan? Reijs: 'We moeten geschikte vissoorten, schelpdieren en wieren kiezen. Op de Noordzee komen kabeljauw, vintonijn en mosselen in aanmerking. Duurzaamheid is een belangrijk criterium. De omzetting van voer in kilo's kweekvis moet efficiënt zijn en de kweek moet nutriëntenneutraal zijn in verband met de draagkracht van de zee. Een laatste criterium is dat er geschikte locaties voorhanden zijn waar aquacultuur is te combineren met andere gebruiksfuncties. Technisch zijn er goede mogelijkheden voor combinaties met windmolens en haveneilanden.' Zijn conclusie: 'Het kan, we hebben voldoende basiskennis, maar het onderwerp vraagt om specifieke afwegingen. Daarom moet er een businessplan komen voor een pilot waarin we aspecten als dierenwelzijn en rentabiliteit verder kunnen onderzoeken.'

Boodschappen

Wat moet de komende twee jaren gebeuren in de domeinen beleid, beheer, gebruik en kennis wat betreft meervoudig ruimtegebruik? De deelnemers gaven de volgende boodschappen af:

- Aan beleid: hou de regierol
- Aan beheer: werk mee aan concrete businesscase; wees afwegend in plaats van normerend
- Aan gebruik: start een concrete pilot business case met een aantal partijen
- Aan kennis: investeer in kennis over effecten en technische oplossingen, breng samenhang in onderzoek aan

Sessie Informatievoorziening op de Noordzee

Meer afstemming, meer samenwerking is het devies

‘Er is nog een wereld te winnen’, vat Klaas Groen van de Waterdienst van Rijkswaterstaat de sessie Informatievoorziening op de Noordzee kernachtig samen. Afstemming en samenwerking is het devies.

In deze sessie op vrijdagmorgen gaven mensen van LNV en RWS presentaties over Natura 2000, het gemeenschappelijk visserijbeleid, de stand van zaken rond OSPAR en over de nationale monitoring van Rijkswaterstaat. Het kwam vaker naar voren op deze Noordzeeconferentie en ook in deze sessie werd vastgesteld dat samenwerking en afstemming hard nodig zijn, net als een optimale ontsluiting van al die meetgegevens uit de verschillende monitoringsprogramma's. De Europese regelgeving vraagt daarom.

SYSTEEMGERICHT

Al snel viel de term ‘systeemgerichte benadering’. Het is zinvol om te kijken naar de hele keten, alle leven in zee, en te bepalen welke sleutelsoorten en welke sleutelprocessen invloed hebben op het functioneren van het sys-

teem. Grote vraag is, hebben we voldoende gegevens, wat moeten we extra meten en hoe kunnen we dat doen? Het is duidelijk dat er nieuwere, slimmere meetmethoden moeten komen. En dat bij het meten meer samenwerking moet worden gezocht. Dat kan geld schelen. Als voorbeeld werden de onderzoeksvaartuigen van LNV en RWS genoemd. Wellicht kunnen die taken afstemmen.

KOPPELING

Winst valt te behalen met de koppeling van reguliere en projectgebonden meetnetten.

Projectgebonden meetnetten worden bijvoorbeeld ingezet bij de bouw van windmolenparken. Daar wordt veel tijd, geld en energie in gestoken, dus het is moeite waard de ‘opbrengst’ van die monitoring nog beter te benutten.

MEER GEFOCUST

‘Er is nog een wereld te winnen’, concludeerde sessieleider Klaas Groen. Hij stelde overigens vast dat de economische crisis een positieve invloed heeft: die dwingt tot meer samenwerking. ‘De budgetten lopen terug en meten op zee is duur. Als we alles willen blijven uitvoeren, dan moeten we activiteiten gaan combineren. Dat is een kans.’

Boodschappen

Wat moet de komende twee jaren gebeuren in de domeinen beleid, beheer, gebruik en kennis wat betreft informatievoorziening? De deelnemers gaven de volgende boodschappen af:

- Aan beleid: stem monitoringsverplichtingen af in kader van EU-richtlijnen
- Aan beheer: ontsluit informatie en kennis; stem monitoringsprogramma's af
- Aan gebruik: koppel projectmatige monitoring aan reguliere meetnetten
- Aan kennis: bouw verder aan systeemkennis over biodiversiteit met nadruk op sleutelsoorten EU-richtlijnen

‘De politieke druk is groot’

Onderzoekers op de Noordzee staan voor een lastige opgave. Hun werkterrein is omvangrijk en de tijdsdruk is groot. ‘We moeten het ecologische systeem beter kennen, terwijl er tegelijkertijd wordt gebouwd’, zegt Sharon Tatman. Haar Deltares-collega Theo Prins wijst erop dat het met het oog op de eisen van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie raadzaam is dat er één loket komt dat alle gegevens bundelt. Helemaal mooi zou het zijn als alle Noordzeelanden een gezamenlijke kennisbasis ontwikkelen. En het moet maar eens uit zijn met de huiver voor Europese regelgeving, vindt Prins.

‘Deltares is een “kennisschakelaar”: we verzamelen kennis, beantwoorden onderzoeksvragen en brengen advies uit aan de overheid over monitoring. Momenteel werken we in opdracht van de Rijkswaterstaat aan een monitoringsprogramma voor de lange termijn. We betrekken daar ook de stakeholders bij, om te weten te komen hoe we de monitoring het best kunnen organiseren. Voor het onderzoek op de Noordzee werken we nauw samen met TNO en Imares’, vertelt Sharon

Tatman, afdelingshoofd Ecosysteem Analyse & Assessment bij Deltares.

GROTE DRUK

Volgens haar zijn de urgenties in komende jaren de implementatie van de KRM, de ruimtelijke ordening op zee en de bouw van windparken. De KRM moet in 2012 deels zijn geïmplementeerd, terwijl de doelen voor een Goede Milieu Toestand in 2020 moeten zijn behaald. Ook voor windparken geldt 2020

als deadline; dan moet het gebouwde vermogen 6000 megawatt bedragen. Tatman: ‘De politieke druk is groot. We moeten het ecologische systeem beter kennen, terwijl er tegelijkertijd al moet worden gebouwd. Deltares onderzoekt onder meer welke effecten de windparken op het ecosysteem hebben en wat moet je monitoren om die effecten beter in beeld te krijgen.’

lees verder op pagina 12 >

Sharon Tatman

Theo Prins

ONDERWATERGELUID

Een van de effecten van de bouw van windparken is onderwatergeluid. Vooral bij langdurig heien is er kans op schade aan het mariene milieu. Tatman: 'Vorig jaar hebben we hiernaar onderzoek gedaan en geconcludeerd dat voor vislarves tijdens hun trek naar de Waddenzee schadelijke effecten niet zijn uitgesloten. Ze kunnen fysiologische schade oplopen door de drukgolven die bij het heien ontstaan. Ook vissen en zeezoogdieren kunnen er last van hebben. Dat onderzoek was gebaseerd op aannames uit de literatuur en nog niet onderbouwd voor de Nederlandse situatie. Een hoop is dus nog onzeker. Snel aanvullend onderzoek is nodig om beter inzicht te krijgen in de omvang van het probleem en de vereiste maatregelen. Dat helpt om de doelen van een Goede Milieu Toestand te behalen en tegelijkertijd op korte termijn zorgvuldig en op economische wijze windmolenparken te kunnen bouwen en benutten.'

EÉN INFORMATIELOKET

Theo Prins houdt zich bij Deltares intensief bezig met de implementatie van de KRM. Hij wijst erop dat de Noordzee een dyna-

misch systeem is waar van nature van alles verandert. Ook het veranderende klimaat en economische ontwikkelingen spelen er een rol. Prins: 'Dat betekent dat je met het beleid niet alles moet vastleggen voor de lange termijn. Je kunt beleidsdoelen beter cyclisch vaststellen, rekening houdend met de veranderende omstandigheden.'

Tussen adaptief beheer en monitoring bestaat een stevige relatie. Prins: 'Als je niet weet wat er speelt, kun je het beheer niet aanpassen aan nieuwe inzichten en ontwikkelingen. Je hebt dus een beter georganiseerde en gestroomlijnde informatievoorziening nodig, dan kun je veel meer maatwerk leveren voor de Noordzee.'

Volgens Prins is de beschikbaarheid van meetgegevens over de Noordzee uit allerlei monitoringprogramma's niet optimaal. 'Ik zou energie willen steken in verbetering van de informatievoorziening. Laten we zorgen dat er voor Nederland één loket komt, waar alles wat de departementen verzamelen samenkomt en beschikbaar is.'

Prins vindt het ook belangrijk dat de Noordzeelanden een gezamenlijke kennisbasis ontwikkelen. 'De KRM vraagt om die samenwerking. Voor de monitoring van de Noordzee is het niet zinnig meer dat elk land zijn

eigen stukje meet.' Hij bespeurt in Nederland huiver voor Europese regelgeving. 'We denken te vaak dat we alleen maar last hebben van de Europese regels, maar ik geloof dat die regelgeving juist helpt om dingen voor elkaar te krijgen. De Europese regels bieden genoeg ruimte om mee uit de voeten te kunnen.'

VOOR MEER INFORMATIE:

Sharon Tatman

(Deltares, afdeling Ecosysteem Analyse & Assessment)

Telefoon 015 285 85 85

Sharon.Tatman@deltares.nl

Theo Prins,

(Deltares, unit Zee- en Kustsystemen)

Telefoon 088 335 85 84

Theo.Prins@deltares.nl

‘Kennis is geen losstaand fenomeen’

Martin Pastoors

Geïntegreerde informatievoorziening was een veelgehoord gespreksonderwerp op de Noordzeeconferentie. Er zijn nieuwe initiatieven op dit terrein, zoals het Centre for Marine Policy. Dat werkt aan bundeling van kennis en het toepasbaar maken daarvan voor beleid, legde directeur Martin Pastoors in een zeepkistsessie uit.

'Het Centre for Marine Policy is een samenvoeging van enkele instellingen die nu werken binnen Wageningen University & Research Centre', zei Pastoors. 'We beogen met het centrum de kennis over de zee, het systeem en het gebruik bij elkaar te brengen en toepasbaar te maken voor beleidsvorming.'

OVER GRENZEN HEEN

'In september zijn we van start gegaan tijdens een internationale workshop over de Doggersbank. Daar hebben we de vragen geïnventariseerd waarmee we ons als centrum bezig willen houden. Vragen die over grenzen en disci-

plines heen gaan en waarvoor we interactie zoeken met stakeholders, onderzoekers en beleidsmakers. Onze filosofie is dat je kennis niet als een losstaand fenomeen kunt zien. Bij de grote vragen rond ruimtelijk gebruik gaat het niet alleen om een objectieve kennisbasis. Het gaat er ook om hoe je kennis gebruikt, hoe je komt tot doelstellingen en gemeenschappelijke visievorming.'

KENNISLEEMTE VULLEN

De Europese agenda is aanleiding geweest om het centrum op te zetten. Europa vraagt om integrale kennis. Die kennis is er nu niet en die leemte proberen wij te vullen. Het gaat over het integrale maritieme plan van de Europese commissie. Daar zit de KRM in als milieucomponent, maar ook windenergie, ontwikkeling van de scheepvaart en een internationale strategie voor kennisontwikkeling. Daar richten wij ons op.'

Een Goede Milieu Toestand en de ecosysteembenadering

Sessie Koken met de Noordzee:

Ingrediënten voor een Goede Milieutoestand

Wie dacht in de sessie 'Koken met de Noordzee; op zoek naar het beste recept' tips voor een zeekraalsalade of een visschotel te krijgen, kwam bedrogen uit. De sessie onder leiding van Thomas Rammelt van Stichting De Noordzee en Myra Kremer van DG Water ging over de Kaderrichtlijn Mariene Strategie en de ingrediënten voor een Goede Milieu Toestand.

Kremer: 'Het implementatieplan voor de KRM is in concept gereed en zal met stakeholders worden besproken.' Rammelt herinnerde eraan dat de KRM de juridische basis is voor de bescherming van het mariene milieu. De richtlijn regelt de integratie met Natura 2000 en de daarin aangewezen beschermde gebieden. De KRM moet leiden tot de Goede Milieu Toestand in 2020. 'Ons staat een behoorlijk omvangrijk traject te wachten van doelen bepalen en maatregelen bedenken. De KRM is een schitterende richtlijn vol informatie, maar ook met abstracte formuleringen. De Goede Milieu Toestand moet zijn gebaseerd op elf elementen die in de bijlage van de KRM staan. In deze sessie besteden we aandacht aan vier van die elementen: biodiversiteit, zeebodem, zwerfvuil en onderwatergeluid. Maar de sessie gaat bovenal over mensen. Ministeries en stakeholders zullen bij het proces worden betrokken. In de discussies zullen oude tegenstellingen weer naar boven komen. Wij zien echter vooral de kansen die het proces biedt om met een frisse blik naar de bekende onderwerpen te kijken en de verbeelding aan het werk te zetten.' Dat laatste gebeurde

dan ook tijdens de sessie. Hieronder een korte weergave van wat de deelnemers over de vier elementen opmerkten.

MOOI EN NOBEL STREVEN

Biodiversiteit is een mooi en nobel streven, maar ook vaag. Biodiversiteit op je bord of in de zee? Het roept associaties op met mooie natuur, met koraal en vissen en het gevoel dat als je de zee maar met rust laat, het met de biodiversiteit wel goed komt.

GEHEIME INFORMATIE

Het element onderwatergeluid leidde tot veel discussie. Het gevaar bestaat dat er te snel beslissingen worden genomen op basis van te weinig informatie, werd gezegd. Voor je het echt goed hebt geanalyseerd is het onderwerp dan al van de politieke agenda verdwenen. In feite is er al veel internationaal onderzoek gedaan, maar vaak was dat voor militaire doeleinden en zijn de gegevens niet openbaar. Het probleem van het onderwatergeluid is waarschijnlijk technisch oplosbaar, maar dat vergt wel investeringen en toch ook meer kennis van de effecten op het ecosysteem. Daarom moet de overheid experimenteerruimte ter beschikking stellen.

BEWUSTWORDING

Aan het probleem van het zwerfvuil zitten twee kanten. Het heeft alles te maken met gedragsverandering en die komt niet zomaar tot stand. Daar is bewustwording voor nodig. Het andere aspect is dat aan de productiekant veel meer het *cradle to cradle*-principe zou moeten gelden, dan ontstaat vanzelf minder afval en dus ook minder zwerfvuil. Hoe dan ook is voor de oplossing van dit probleem internationale samenwerking nodig die verder gaat dan Europa.

WATERBODEM: ZOUT OF BASISLEMENT IN DE SOEP?

Uit de abstracte bewoordingen van dit element in de KRM zou je kunnen afleiden dat aantasten van de zeebodem dus wel mag. Maar de vaagheid van de tekst biedt óók kansen voor een interpretatie die de zeebodem werkelijk beschermt, vonden enkele deelnemers. Je kunt de Noordzee niet helemaal afsluiten, maar een systeem van bodemzoning, waarbij wordt aangegeven waar wel versturende activiteiten mogelijk zijn, is zeker denkbaar.

Boodschappen

Wat moet de komende twee jaren gebeuren in de domeinen beleid, beheer, gebruik en kennis wat betreft de Goede Milieu Toestand en de ecosysteembenadering? De deelnemers gaven de volgende boodschappen af:

- Aan beleid: KRM is de paraplu; zorg voor participatie, gedragsverandering, bewustwording en internationale samenwerking
- Aan beheer: legaliseer strandjutting; zoneer bodemberoering
- Aan gebruik: investeer en neem experimenteerruimte
- Aan kennis: focus op technische oplossingen

De vier KRM-elementen die in de sessie zijn besproken

BIODIVERSITEIT

KRM: De biologische diversiteit wordt behouden en de kwaliteit en het voorkomen van habitats en de verspreiding en dichtheid van soorten zijn in overeenstemming met de heersende fysiografische, geografische en klimatologische omstandigheden.

ZEEBODEM

KRM: De integriteit van de zeebodem is zodanig dat structuur en functies van de ecosystemen gewaarborgd zijn en dat met name benthische ecosystemen niet onevenredig worden aangetast.

ZWERFVUIL

KRM: De eigenschappen van en de hoeveelheden zwerfvuil op zee veroorzaken geen schade aan het kust- en mariene milieu.

ONDERWATERGELUID

KRM: De toevoer van energie, waaronder onderwatergeluid, is op een niveau dat het geen schade berokkent aan het mariene milieu.

‘Breng de beleving van de zee dichterbij de mensen’

De Noordzeeconferentie is belangrijk vanwege de mensen die er komen, vindt Thomas Rammelt, medewerker natuur en ruimtelijke ordening van Stichting De Noordzee. Eén beleidsorgaan voor de Noordzee zou volgens hem veel stroperigheid, onbegrip, en gescheiden trajecten voorkomen. ‘Het zou voor versnelling kunnen zorgen, maar helaas, zo’n orgaan heeft lage prioriteit bij de politiek.’ De ecosysteembenadering toepassen op de Noordzee is prima, maar het gevaar loert dat het een containerbegrip wordt.

Veel nieuws heeft Rammelt niet gehoord op de conferentie, maar hij heeft wel nieuwe mensen ontmoet. ‘Vaak ontdekken we dat we met dezelfde onderwerpen bezig zijn. Dan is het juist interessant om te kijken hoe we verder kunnen komen.’ Stichting De Noordzee ziet voor zichzelf een belangrijke verbindende functie tussen wetenschap, sectoren en de overheid. ‘Wij kunnen problemen agenderen en daardoor processen versnellen.’ Mensen praten natuurlijk vaak vanuit hun eigen sector, organisatie of overheidsorgaan, meent Rammelt. ‘Dan is het een uitdaging om de gemene deler te vinden. Hoe richten we de zee zo in dat het mariene ecosysteem de verschillende economische activiteiten ook kan dragen?’

BELEIDSDEPARTEMENTEN

Een belangrijk beleidstraject dat nu loopt is volgens Rammelt de bescherming van natuurgebieden op de Noordzee. ‘Natuurbescherming is een bevoegdheid die ook bij de lidstaten ligt. Maar de bodemberoerende visserij heeft de meeste invloed op de natuur die wij in die gebieden willen beschermen, en visserij wordt vanuit Brussel gereguleerd. LNV AKV (vroegere Directie Visserij) moet nu aan de Europese Com-

missie vragen om visserijmaatregelen voor de Nederlandse Noordzee. Bovendien zijn de visserijmaatregelen primair niet gericht op bescherming van de natuur maar dienen zij allereerst een economisch doel. De Kaderrichtlijn Mariene Strategie die wordt geïmplementeerd in de Waterwet, is weer een aangelegenheid van VenW. Allemaal verschillende organen waarvan het de vraag is in hoeverre ze de verschillende trajecten van natuurbescherming van diezelfde Noordzee op elkaar kunnen en willen afstemmen.’

EENDUIDIGE DEFINITIE VAN ECOSYSTEEMBENADERING

Rammelt wil dat zo snel mogelijk duidelijk wordt waar op de Noordzee welke natuur wordt beschermd. Goede monitoring van het mariene ecosysteem is hiervoor belangrijk. ‘Het gevaar loert dat de ecosysteembenadering een “buzz-woord” wordt, net als duurzaamheid, en dat iedereen daar zijn eigen interpretatie aan gaat geven. Daarom is het zo belangrijk vast te houden aan de definitie die door de Noordzeeministers is afgesproken, en dat is de heldere definitie van OSPAR. Die definitie wijst er op dat het voornaamste doel van de ecosysteembenadering een gezondheid ecosysteem is. Dat

dient het ecosysteem zelf en levert de mensen socio-economische voordelen op. We moeten er dus achter komen in welke staat het ecosysteem nu verkeert, wat de draagkracht is, en hoe gezond het weer moet worden.

ADAPTIEF BEHEER

Stichting De Noordzee sluit zich aan bij het pleidooi om waar dat kan af te stappen van statische natuurdoelen. ‘Een probleem is namelijk dat we niet goed genoeg weten hoe de Noordzee in een natuurlijke situatie er vroeger uitzag. Daarbij blijft de variabiliteit van het ecosysteem van de Noordzee natuurlijk onveranderd groot. Kun je hier wel vaste natuurdoelen aan verbinden?’ Menselijke activiteiten zijn veel makkelijker te beïnvloeden. Rammelt: ‘Ideaal zou zijn een systeem van beheer van de activiteiten die invloed hebben op de natuurwaarden. Adaptief beheer is *learning by doing*. Voortschrijdend inzicht maakt dat je de doelen en het beheer op gezette tijden kunt bijstellen.’

VISSERIJ

Het regelen van duurzame visserij is ook een belangrijke urgentie voor Stichting De Noordzee. Dat gaat om een mix van ruimtelijke visserijmaatregelen, beperking van de visserij-

druk en duurzame vangstmethoden. Rammelt vindt het jammer dat de visserijsector verstek laat gaan op de conferentie, maar hij begrijpt het wel. ‘Er is sprake van *stakeholder fatigue*. Ondanks al het gepraat weet de sector nog steeds niet waar ze aan toe is.’ Stichting De Noordzee heeft veel contacten met de visserij. ‘We hebben een groot netwerk binnen de visserij. We zitten bijvoorbeeld in het kennisnetwerk van de staandwantvisserij. We organiseren samen workshops en we zitten samen in verschillende convenanten.’

BELEVINGSWAARDE

Niettemin constateert Rammelt dat de boomkorvisserij in het algemeen probeert ontwikkelingen te vertragen. ‘Emoties spelen bij de vissers een grote rol. De emoties die horen bij de natuur en bij een gezonde zee daarentegen komen te weinig naar voren. De belevingswaarde van de zee zou meer tussen de oren van de mensen moeten zitten. Je kunt de Noordzee goed promoten en op zoveel verschillende manieren. Dat zou een urgentie moeten zijn! Want de vooruitzichten zijn echt alarmerend. Een belangrijke, vrij recente studie wijst er bijvoorbeeld op dat als we zo doorgaan uiterlijk in 2048 geen commerciële visvangst meer mogelijk is van de belangrijkste vissoorten.’

VOOR MEER INFORMATIE:

Thomas Rammelt
(Stichting De Noordzee)
Telefoon 030 234 00 16
t.rammelt@noordzee.nl

KnowSeas geeft handen en voeten aan ecosysteembenadering

‘Wat kan KnowSeas bijdragen aan onze kennis van de Noordzee?’ was de titel van de lezing van Alison Gilbert, wetenschappelijk medewerker van het Instituut voor Milieuvraagstukken (IVM/VU). ‘Nu nog niet veel’, gaf ze zelf het antwoord, ‘want we zijn pas een half jaar bezig.’ KnowSeas wil een praktische handleiding bieden voor de ecosysteembenadering bij de duurzame ontwikkeling van de Noordoost Atlantische Oceaan, de Oostzee, de Middellandse Zee en de Zwarte Zee.

‘Het project *Knowledge-based Sustainable Management for Europe's Seas*, kortweg KnowSeas, probeert handen en voeten te geven aan de ecosysteembenadering, op basis van wetenschappelijke kennis. Daarbij speelt een groot aantal beleids-thema's mee die op de conferentie ook aan bod komen, zoals de KRM, de ruimtelijke ordening op zee, en de gebruikers’, aldus Gilbert. Ze liet de meeste snel de revue passeren, maar bij enkele stond ze wat langer stil, zoals de schaal van de problemen, zowel ruimtelijk als in de tijd. Ze wees er bijvoorbeeld op dat door het grote aantal staten rond de Oostzee, integratie van ecologische, sociaal-maatschappelijke, economische en institutionele perspectieven moeilijk is. En wat de tijdschaal betreft: ‘De KRM eist een Goede Milieu Toestand in 2020, maar allerlei maatregelen die verband houden

met klimaatverandering richten zich op de middellange termijn tot 2050. Dat kan elkaar in de weg zitten.’

HET WEMELT OP ZEE VAN OBJECTEN

Gilbert illustreerde het thema ruimtelijke ordening op zee treffend met een kaart uit 2005 van een deel van de Engelse oostkustzone tussen pakweg Ramsgate en Great Yarmouth. Het wemelde in het gebied van vaste objecten en activiteiten: 148 boeien, 518 wrakken en obstakels, 31 windturbines, 394 kabels en leidingen onder water, vier exploitatievelden van olie en gas en nog eens vier in ontwikkeling. Daar komen dan nog visserij en scheepvaart bij. Gilbert: ‘Het gebruik groeit nog steeds. Zie daar maar eens enige ordening in aan te brengen. Dat kan niet anders dan in een intensief onderhandelingsproces met alle actoren.’

Alison Gilbert

SUCCESSORY

Gilbert is vooral geïnteresseerd in het spanningsveld tussen ecologie en economie. Hoe succesvol een ecosysteembenadering kan zijn waarbij de natuurcomponent, de sociaal-maatschappelijke component en de wetenschap zijn geïntegreerd, blijkt uit het verhaal van de eeuwenoude koraalriffen in de Noordoost Atlantische Oceaan. Deze ondervonden veel schade van visserijtrawlers. Wetenschappers kwamen toen tot de ontdekking dat deze koraalriffen habitats waren van commercieel interessante vissoorten zoals roodbaars, kabeljauw en koolvis. Het lukte vervolgens om binnen tien jaar – in samenspraak met de visserijsector – deze koraalriffen tot beschermd gebied te verklaren. ‘Nu probeert men samen na te gaan hoe de riffen zijn te behoeden voor de gevolgen van klimaatverandering.’

DRIE ONDERZOEKSPOTEN

KnowSeas heeft zijn wortels in zowel Den Haag als Brussel. ‘We werken veel samen met beleidsmakers op nationaal en Europees niveau, maar ook met andere actoren. Zij zitten in de adviesraad die het project op de voet volgt. Voor onze casestudies van de vier zeeën werken we nauw samen met regionale liaison-organisaties. Voor de Noordoost Atlantische Oceaan onder andere met OSPAR en ICES.’ Het KnowSeas-onderzoek heeft drie poten. De eerste is “verantwoord gebruik van het mariene systeem”, de tweede onderzoekspoot betreft milieuthema's, zoals biodiversiteit en eutrofiëring, en de derde gaat over thema's die op grotere schaal spelen, zoals klimaatverandering. Gilbert: ‘In de Noordzee gaat het concreet om duurzame visserij, grensoverschrijdende eutrofiëring, windturbineparken en diepzeekoraalriffen.’ Van de resultaten zullen naar haar overtuiging overheden, maatschappelijke organisaties, stakeholders, het multidisciplinaire onderzoek en de wetenschap wereldwijd profijt hebben.

VOOR MEER INFORMATIE:

Alison Gilbert

(Institute for Environmental Studies -
Instituut voor Milieuvraagstukken
(IVM)

Telefoon 020 598 95 21

alison.gilbert@ivm.vu.nl

www.knowseas.com

‘Je krijgt hier een completer beeld’

In 2020 zal de Goede Milieu Toestand nog niet zijn bereikt, verwacht Lindsay Wuisan, één van de studenten die de Noordzeeconferentie bijwoonden. ‘Daarvoor ontbreekt het onder andere aan politieke wil.’ Wat haar tijdens de conferentie opviel was de complexiteit van het netwerk van actoren én van de kwesties die spelen rond de Noordzee.

beperkte rol speelt. Onderzoeksresultaten worden immers niet altijd omgezet in effectieve beleidsmaatregelen. Het is een gecompliceerd netwerk van actoren, waarin veel kwesties spelen, zowel politieke als economische. Met die complexiteit word je hier geconfronteerd. Dat verrast me niet, daaraan wordt binnen mijn studie ook wel aandacht besteed, maar als student bekijk je dat toch van een afstand. Je weet niet precies wat er allemaal gaande is. Daarvan krijg je hier een completer beeld.’

OPDRACHTEN

Tijdens de conferentie werden de studenten begeleid door Ton IJlstra (LNV) en Hans Bothe (Imares). Ze kregen de opdracht mee om de congrespresentaties binnen het kader van de duurzaamheidscriteria *people, planet, profit* te beschouwen. Dit hield in dat ze moesten nagaan of er voldoende aandacht was voor elk van deze drie dimensies.

Wuisan: ‘Ik denk dat vrijwel iedereen zich realiseert dat integratie van deze drie dimensies nodig is om duurzaamheid te kunnen waarborgen.’

Daarnaast vormden de studenten de jury voor posterpresentaties, die zij moesten beoordelen op onder andere inhoud, duidelijkheid en vormgeving. Winnaar werd Merel den Held, die als student zelf ook aan de Noordzeeconferentie deelnam.

Op vrijdag moesten de studenten een kritische blik werpen op de afspraken die werden gemaakt tijdens de plenaire sessie. Zij deden een oproep aan alle deelnemers om concrete acties direct in de agenda's te zetten.

TOEKOMST

Gevraagd naar haar idee over de toekomst van de Noordzee, antwoordt Wuisan: ‘Het lijkt mij niet waarschijnlijk dat in 2020 een Goede Milieu Toestand is bereikt voor de gehele Noordzee, ook al is dit het streven van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Ik betwijfel namelijk of er wel voldoende (politieke) wil is om de juiste maatregelen te treffen, en bovendien is het Noordzee systeem zo complex en variabel – mede door klimaatverandering – dat het niet zal lukken op alle vlakken een significante milieuwinst binnen zo'n kort tijdsbestek te behalen. Maar ik voorzie ook talloze positieve ontwikkelingen voor 2020. Internationale samenwerking zal nog meer worden geïnstitutionaliseerd, bijvoorbeeld door een gezamenlijk monitoringsysteem. Een verdere krimp in de visserijsector, in combinatie met toenemende uitbreiding van windturbineparken en *marine protected areas*, zal leiden tot afnemende druk op vispopulaties. De visserijsector zal in 2020 overigens een stuk duurzamer zijn door toepassing van innovatieve technieken en certificering van producten, mits de consument ook bewuster is geworden.’

VOOR MEER INFORMATIE:

Lindsay Wuisan

(Wageningen Universiteit en Researchcentrum)

Lindsey.wuisan@wur.nl

NOORDZEE
LOKET

Meerdere ministeries hebben iets te zeggen over de Noordzee. Voor bedrijven en organisaties die iets ondernemen op de Noordzee is het dan ook niet altijd even gemakkelijk om een antwoord te vinden op vragen aan de overheid. De overheid wil hen daarbij beter van dienst zijn met het Noordzeeloket. Het loket beantwoordt vragen over onderwerpen als windenergie, scheepvaart, beroepsvisserij, olie- en gaswinning, baggeren, zandwinning, milieu of recreatie. Ook voor geheel nieuwe initiatieven is het loket de aangewezen vraagbaak. Vraagstellers krijgen direct antwoord of worden rechtstreeks doorverwezen naar de juiste contactpersoon binnen de overheid.

Veel antwoorden zijn ook te vinden op www.noordzeeloket.nl. Op deze website staat onder meer informatie over beleid, wet- en regelgeving, activiteiten en ondernemen op zee, natuur en milieu, ruimtegebruik en relevante maatschappelijke en overheidsorganisaties. Verder vindt u informatie over het Integraal Beheerplan Noordzee (IBN2015). Bovendien is er een link naar www.noordzeeatlas.nl. Deze site bevat kaarten met gegevens die betrekking hebben op het watersysteem, gebruik, beleid en beheer van de Noordzee.

Noordzeeloket

Telefoon 0900 - 666 73 93 (met ingang van 2010 24/7 bereikbaar)

www.noordzeeloket.nl

noordzeeloket@rws.nl

Volgende congres

Herman Ridderinkhof, directeur van het NIOZ, kreeg het laatste woord op de conferentie. Hij zei weinig te hebben gehoord over het

systeem van de Noordzee zelf. ‘Ik wil benadrukken dat systeemkennis belangrijk is, want als besluiten zijn gebaseerd op onvoldoende

kennis, fluit de rechter ons terug.’ NIOZ zal volgend jaar het congres organiseren. Ridderinkhof wist de titel al: ‘De ongekende zee’.

Peter van der Geer en
Herman Ridderinkhof

De IDON nieuwsbrief Integraal Beheer Noordzee heeft als doel u op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op het gebied van beleid en beheer op de Noordzee. De Nieuwsbrief verschijnt twee keer per jaar. Het blad wordt verspreid binnen de betrokken ministeries en sectoren. Aan geïnteresseerden wordt de nieuwsbrief op aanvraag gratis toegezonden. Overname van artikelen is toegestaan onder bronvermelding. Voor illustraties en foto's is wel toestemming nodig. Gratis exemplaren zijn bij het redactieadres verkrijgbaar. Een digitale versie van de nieuwsbrief kunt u vinden op www.noordzeeloket.nl

Uitgave

Interdepartementaal
Directeurenoverleg
Noordzee (IDON)

Eindredactie

Rob Vransen
Bijnsdorp Communicatie
Projecten, Amsterdam

Organisatie

Studio Hoozeveld & van Tilburg

Redactieadres

Ministerie van Verkeer en
Waterstaat
Rijkswaterstaat Noordzee
Postbus 5807
2280 HV Rijswijk
E-mail: rob.vransen@rws.nl
Telefoon 070 336 66 48

Fotografie

Bijnsdorp Communicatie Projecten, Amsterdam

Vormgeving

www.balyon.com

Druk

Deltahage

Oplage

1750

Algemene informatie over Noordzee beleid en beheer is te vinden op www.noordzeeloket.nl

Betrokken ministeries en diensten

Ministerie van Verkeer en Waterstaat
– Directoraat-generaal Water
– Directoraat-generaal Luchtvaart en Maritiem
– Rijkswaterstaat Noordzee
– Rijkswaterstaat Waterdienst

Ministerie van Economische Zaken
– Directoraat-generaal Energie en Telecommunicatie

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
– Directie Natuur
– Directie Visserij

Ministerie Van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
– Directoraat-generaal Ruimte

Kustwachtcentrum

Ministerie van Buitenlandse zaken

Ministerie van Defensie

Ministerie van Financiën